

Hebrew Writers Association in Israel

המבקר כאיש מלחמות [עם תשובה]

Author(s): דן מירון and א. באנד

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. / 1968), pp. 455-458 נובמבר תשכ"ט

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23861476>

Accessed: 25-03-2018 08:41 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

המבקר כאיש מלחמות

א. זה כחצי דור שתופס דן מירון עמדה חשובה בשדה ספרותנו. מאז ראשית הקאריירה שלו כמבקר ספרות הוא התקדם במהירות מסחררת בצירים רבים: שירה ופרוזה, עברית ויידיש, ספרותנו החדשה בכל תקופתה. הוא כבש לעצמו מקום נכבד בחיים האקדמאיים בארץ.

השתמשתי בכוונה במלים שנלקחו מעולם הצבא, מפני שדרכו של מירון בביקורת היא דרך של אפש מלחמות. לאחרונה הוא בחר כיעד מלחמתו את ספרי האנגלי על עגנון (מאזנים, כרך כ"ז, חוברת ג-ד, אב-אלול, תשכ"ח), וגישתו גישה קרבית מזוהירה. ומשום שאני הקרבן האחרון לטכסיסו הביקורתיים שהוא נקט גם בהתקיפו גדולים וטובים ממני, כמו אברהם שלונסקי, לאה גולדברג, ומשולם טוכנר ז"ל, דומני שמותר לי להתגונן — ביחוד מפני שקול המבקר היה כל כך ארסי ואישי.

כדאי למנות בראשונה את התכונות האופייניות למאמר המירוני, וליתר בהירות ננסחן בלשון צבאית.

1) הגדרת האויב. מאמרו של מירון תמיד מאורגן היטב, מפני שהוא שומר בקפדנות על נקודת ראות אחת: את הסופר המבוקר הוא רואה לא כעמית, שכדאי לשוחח אתו בנימוס, כי אם כאויב-בנפש, שדינו השמדה טוטאלית. בחירה זאת מקלה בהרבה על הכתיבה, מעצבת את דמות כל המאמר, אבל אופיה המוסרי מפקפק למדי.

2) מודיעין. מירון חוקר ביסודיות מפליאה את ספר האויב, ושינן אותו היטב. זוהי תכונה מצוינת למבקר. בדרך כלל היא מחייבת אחר כך אובייקטיביות בשיפוט ובשיקול. מירון משתחרר מחובה זו, מפני שהוא מעוניין לא באמת, כי אם בנצחון, ומי שהנצחון הוא מטרתו — פטור מהרבה שיקולים אחרים.

3) תעמולה. כשרונותיו של מירון מתבלטים דווקא בשטח זה של הלחימה. הוא פועל בחכמה רבה בשני מישורים: (א) הוא נוהר תמיד לקנות את דעת הקהל על ידי גינוי האויב. האויב ראוי להשמדה מפני שהוא חוטא, וחטאו הזכר הוא „יומרות“; (ב) מירון טורח לפזר בכל סעיף מלוא-חופניים מילות הבז, הלקוחות מן המחסן הידוע של ברוך קורצווייל: „יומרני“, „פרימיטיבי“, „חסר עמק“, „לא הגונה“ וכיוצא באלה, והוא מוסיף הרבה פגיעות אישיות. מגמתו היא לשכנע את הקורא שהסופר הנידון ברוחחיו הוא אידיוט ורמאי, מסוג בני-אנוש שמוטב לסלקם מעל פני הארץ. סגנונו של מירון רביקסם הוא: עשיר, מגוון, קולח — כלי משוכלל לצורך התעמולה.

4) הטעיה. מירון הוא טכסיסן חסד עילוי. הוא מצליח להליך שולל את הקורא,

להסיח את דעתו מן העיקר, לאמור דבר והיפוכו מתוך הסוואה גאונית, לערוך התקפות-מצח-ועורף בבת-אחת. כדי להפחיד את הקורא באומץ רוח הוא משתער על כל פריצה בספרי. באומץ רוח הוא מגן על כבודו של ברוך קורצווייל.

5) השתערות. אומץ רוחו של מירון הוא באמת מרשים. למשל, הוא משבץ בכל עמוד שמות רבים של סופרים וספרים, בין שהם מן העניין ובין שאינם מן העניין. מירון יודע לנפח כל ביקורת צודקת שלו (ואני מודה בפה מלא, שיש לא פעם צדק בדבריו) עד שהקורא אינו יכול לשמוע את המחמאות שהוא חולק בשפה כה רפה.

6) צידוק הדין. לאחר הנצחון והכיבוש, כשידיו מגואלות בדם כ ידי קצב, מצדיק מירון את מעשיו בטיעון המעניין, מבחינה היסטורית, שהאויב היה „מסוכן“.

ב. יקשה לי להדגים בפרוטרוט את דברי הנ"ל מתוך מאמרו של מירון על ספרי, מפני שעיתקים מעטים מאוד של ספרי נמצאים בארץ, והקורא אינו יכול להשוות את מאמרו של מירון עם ספרי. מירון, כמצביא טוב, מתקיף כשידו על העליונה. ואולם דומני שניתוח ביקורתו המרכזית של מירון יחזק את טענותי. מירון טוען שספרי הוא „יומרני“, „גרנדיאוזי“, שהצבתי לעצמי כמטרה מוגדרת את הכתיבה של ספר קלאסי, שיש בכוחו לשנות את פני כל המחקר בספרות העברית — ונכשלתי במשימה זאת. אבל מותר לשאול: מניין למירון שהיו לי יומרות כאלו? מירון עצמו מודה שכתבתי בהקדמה לספרי (א) שהספר רחוק משימיות, שאינו מטפל בבעיות רבות וחשובות, שאצטרך לכתבו מחדש בעוד עשרים שנה, כשנדע הרבה יותר על כתבי עגנון; (ב) שהספר מיועד לקהל לא-עברי. מירון מזכיר שתי עובדות-יסוד אלו, מבין יפה מה הן המיגבלות הטבעיות של הספר, אבל נחפו להעלים עינו מהן. במקום להעיר בקול שקול, „חבל שהספר, בגלל המיגבלות הטבעיות של ספרו, לא הופק לטפל בבעיות חשובות כגון...“, הוא מצליף צרות כדורים לכל עבר, כאילו אני מטומטם ולא ידעתי שבעיות אלו קיימות. מתגבשת תמונה גרוטסקית: המבקר מרביץ כגולם בספר שאיננו קיים.

הבה נבדוק את שתי המיגבלות הטבעיות של הספר, שנעשו רציניות ביותר בגלל היקפם העצום של כתבי עגנון על כל נושאותיהם. מחובתו של מבקר לחשוף את מגרעותיו של הספר המבוקר, ומירון עושה כן בעין בוחנת. הוא טוען בצדק, למשל, שהספר איננו מקשר בין עגנון לבין ההתפתחות הכללית של הספרות העברית במאה העשרים. מירון מייחס מגרעת זו לבורת המזעזעת. אבל מבקר שקול יכול היה לייחסה לסיבות יותר משכענות: (1) הבעיה הזאת בפני עצמה מצריכה כרך נוסף;

ואשר לחששו של מירון, שמא יחשוב אדם שהספרות העברית תמצא את גאולתה דווקא בשפה האנגלית — אין לחשוש; איננו כל כך תמימים. אבל אין זאת אומרת שלא כדאי היה להציג סופר עברי חשוב לפני קהל לא-עברי, אפילו בספר לא שלם. הספר לא נכתב לכבוש את „התחום“ (וזה לשונו) שלו.

א. באנד

תשובה

א. מתחתי על ספרו של באנד ביקורת שלי-לית, לעתים חריפה בשלילתה (אם כי, לפי הבנתי לא „אישית“ ולא „ארסית“), משום ארבעה טעמים עיקריים, שהנני לפרטם לפי סדר חשיבותם:

1) נראה לי, שבאנד בספרו זה אינו מגלה את הכישורים הביקורתיים הנחוצים. מוטיב, סמל, מיתוס, דמות שטוחה, „קאפקאיי“, אי-רונייה, סגנון, מיבנה — כל המושגים הללו ורבים אחרים משמשים אצל באנד בלי שייקבע להם תוכן ברור; לעיתים, בלי שיהיה להם תוכן כלל. שום מיתודה ברורה אינה ניכרת בסימון זיקות ותופעות ביקורתיות; ההבחנות לרוב אינן מבחינות, וההקבלות אינן מקבילות.

2) באנד מנסה להציג את התפתחותו הא-מנותית של עגנון, בלי שיקבל על עצמו את החובות האינטלקטואליות-המחקריות הנובעות מנסיון כזה, כגון חובת סימון הקשרים שבין התפתחות זו לרקע הרוחני-הספרותי, שבלעדיו אין להבינה; כגון הגדרה מוסברת ומודגמת של עצם מושג „ההתפתחות“.

3) באנד לא נתן לעצמו דירי-חשבון ממצה לאיזה קורא מיועד מכוון הוא את הספר; מתוך כך אין הספר יוצא ידי חובתו של שום קורא אפשרי. לגבי קורא שאינו שומע עברית עמוס הספר מיטען עצום של דיונים בלתי-ריליוואנטיים; דיונים שאין הוא יכול להבינם, ובדודאי אף אינו מעוניין בהם. הקורא העברי, לעומת זה, אינו יכול להסתייע הרבה בספר על סופר עברי, שאין בו כל התייחסות ליצירתו של הסופר במקורה. וזה לא הכל: באנד אינו מתייחס ליצירת עגנון במקורה, ועם זאת מתיר הוא לעצמו להיכנס לדיונים ולקבוע עמדות בעניינים, שאי אפשר לעסוק בהם עיסוק לגיטימי אלא מתוך התמודדות מקיפה עם המקור.

4) באנד מפתח לאורך כל ספרו מעין critique על תופעות מרכזיות בביקורת עגנון, בלי שיביא עצמו לידי עימות הוגן ומקיף עם תופעות אלו. הוא מפתח critique זה בעי-קר בדרכי סוגסטייה, ללא הוכחה של ממש, ומבסס אותו על הנחות, שהן מוטעות, לדעתי.

ב. את טענותי נגד ספרו של באנד הדגמתי והוכחתי בעשרות רבות — אולי רבות מדי — של דוגמאות, שנראו לי מאלפות, הוגנות וענייניות. דוגמאות אלו, שהיוו רק חלק קטן מחומר הראיות הצבור על פני מאות העמודים של הספר, הבטיחו, לפי הרגשתי, או אופיה

2) הספר מיועד לקורא אנגלי, שאינו מבין דברים אלה ולא כלום; 3) אין לנו, עד כמה שידוע לי, מונוגרפיות טובות על התפתחות הספרות העברית במאה הזאת, שיכולתי לסמוך עליהן (אחד הפרקים הטובים בשטח זה נכתב, אגב, על ידי דן מירון במאסף ב', ואני מצטער שלא ציטטתי אותו). מותר לשאול: מדוע בחר מירון לייחס את המגרעת הזאת דווקא לבורותי ולא לסיבות האחרות שהן הגיוניות ביותר? הרי מירון שהה ארבע שנים בנייריורק, והוא יודע מהי רמת הידיעה בספרותנו החדשה בקרב דוברי אנגלית, בין שהם יהודים ובין שאינם יהודים. הרי מירון יודע מהו מצב המחקר בספרות העברית החדשה. דומני שהשכל הישר וההגיונות האלמנטי טארית יש בהם כדי לשכנע כל אדם, שכדאי להיות פתוח לסיבות אחרות מלבד בורותי המזעזעת. ואם בתיאורי את רקע חייו של עגנון אני נמנע מניתוח יחסים אישיים בדרך כלל, האם סימן הוא שאין אני יודע חשיבות דברים אלו או אין לי הכלים לניתוח זה? מירון עצמו רומז, שקשה לכתוב על אנשים חיים מסיבות ידועות, אבל בלי זאת... וכי סבור מירון שאיני יודע מה בין עגנון, גרשון שלום, שאן י. ה. ברנר, או ברוך קורצווייל או בית שוקן? הייתי יכול למלא כמה כרכים בחומר שיש לי על נושאים אלו. ואם עגנון, בנאומו עם קבלת פרס נובל, דיבר כאילו אין מלבדו בספרות העברית החדשה, אני אשם בזה? אין אפשר לזון ברצינות במאמרו של מבקר חריף, שכל משפטיו שותתים ארס ובוז כגון (ע' 191), „וניתן לחוש בטפחות-השכם העצמית הבתלי פוסקת של באנד...“, איך אפשר לשוחח עם מבקר שכותב (ע' 189) „אותה אמת שהיינו מצפים מאדם המשמש כפרופסור לספרות עברית באחת המכללות החשובות שבארה"ב שתהא גלויה לפניו, לפחות באורח חלקי?“

וחבל! דן מירון הוא מלומד חריף. הוא ראה הרבה בעיות שהטרידו אותי, וגם אחדות שלא חשבתי עליהן. על שיחה עם עמית מוכשר כזה כל חוקר מתגעגע — בתנאי שכונתו טובה ולבו רחב. סוף-סוף אפילו דן מירון צריך לפעמים לרחמי שמיים.

ג. נשאלתי לא פעם על-ידידים בארץ, אם עלה בדעתי לתרגם את ספרי לעברית. השבתי: אי אפשר לתרגמו, מפני שהוא מיועד לקהל לא-עברי. בעברית הייתי כותב ספר אחר לגמרי, שישתחרר מן ההסברים הרבים והסיכומים, שהיו נחוצים לקורא הלא-עברי, ויתרכז בכמה מן הבעיות המעניינות, שטיפלתי בהן בשטחיות רבה. מירון, כאמור, רואה בספרי סכנה מרובה למחקר עגנון, כאילו כתבתי איזה „משנה-תורה“ עגנוני פגום, שיחסי את שטף המחקר. והנה הספר יצא, ועדיין נכתבים מחקרים מעניינים על עגנון. ועוד: אני מתיימר להאמין, שספרי יקל במקצת על החוקר שירצה לעסוק בכל הבעיות שלא מיציתי אותן. אני מזמין את דן מירון לתרום משלו למחקר עגנון — מה שלא עשה עד כה — ולעודד את הסטודנטים שלו לעשות כן. עגנון אינו המונופולין שלי או של שום מבקר אחר.

הענייני, הבלתי-אישי והבלתי-שיריותי של בן-קורתי. באנד יכול וכמובן, לטעון, שבחזרתי בדוגמאות בלתי-אופייניות, או שהדוגמאות שהבאתי אינן מוכיחות את שביקשתי להוכיח באמצעותן, אבל מה עשה באנד? הוא פסח על דוגמאות אלו כליל. הוא מודה, "שיש לא פעם צדק" בדברי, אבל משתמט מחובתו לכוון את אצבעו ולהראות במוחש מה הן הפעמים שבהן אין דברי צודקים. בטענה האבסורדית, שיקשה עליו להדגים את טענותיו נגדי, "בפ-פרטורט", משום שרק עותקים מועטים של ספרו מצויים בארץ, מתחמק הוא מכל עימות מוחשי עם ביקורת. מה הקשר בין מיעוט מספר העותקים בארץ לבין קשיי ההוקעה של סילופי המשוערים? מיהו המניא את באנד מניתוח הוכחתי וחישוב ליקוייהן? כיצד מתיר הוא לעצמו לקבוע שבתורת, "טכסיסן בחסד עליון" מצליח אני, "לאמור דבר והיפוכו מתוך הסוואה גאונית", בלי שיביא דוגמה מוחשית לכך? הן גם הסוואה, "גאונית" ניתן לחשוף במאמץ מסויים. אדרבא, ניתי ספר ונחזי.

א. באנד מודה, שאמנם, כטענתי, אין ספרו מקשר את התפתחות עגנון בהתפתחות הכללית של הספרות העברית במאה העשרים, אלא שעובדה זו יש לתלות, לדבריו, בקוצר המצע ובהיעדר מידע מסוכם על התפתחות ספרותו במאה הנוכחית. לדעתי, אין בטענות אלו שמץ ריליוואנטיות. מחברו של מחקר ספרותי חייב לנסות לעמוד בכל החובות הנובעות מן הדיס-ציפלינה המחקרית שהוא מקבל על עצמו. מכר-תב מונוגרפיה בת מאות עמודים על התפתחות כשרונו של מספר, אינו רשאי לטעון שלא מצא מקום מספיק לדיון בגורמים, שבלעדיהם אין כלל להבין התפתחות זו, כגון בהתפתחות סגנונו של המספר, או בקשר שבין כתיבת הספר פר בתקופות יצירתו השונות לבין התופעות החשובות ביותר בספרות דורו (אגב, באנד "שכח" להגיד על טענתי, שבכל מקום שהוא מנסה לציין קשר בין עגנון לבין סופרים אחרים אין לצינוני אלה משמעות מוגדרת). אשר למי-עוט המידע על דבר הספרות העברית בדורות האחרונים: על-כך רשאי היה באנד להתלונן אילו עשה שימוש אף במעט מן המעט. למעלה מזה: מידע זה, אף כי הוא מועט בהשוואה למידע על הספרות האנגלית המודרנית, או על הספרות הצרפתית או הגרמנית, אינו מועט באותה מידה כפי שסבור, כנראה, באנד. תימה הוא, שתוך טירחת ליקוטן של כל רשימת-ברכה ותגובה בת-יומה, שנתפרסמו על עגנון בעיתון מן העיתונים לא גילה באנד מה רבים הדברים שכתבו על הספרות העברית, שבתוכה צמחה יצירת עגנון. מלבד זאת, חייב חוקר אחראי לאסוף בעצמו את המידע הדרוש לו לשם הפיתוח המלא של נושאו, במידה שזה לא סופק לו על-ידי אחרים. אם אין הדבר לפי כוחו, אל יטול על עצמו משימות מחקר כבדות ונכבדות.

ב. באנד נעלב מדברי על הימננות שבספרו. לפי דעתו שלו, אין הספר יומרני כלל. יעיון הקורא בהקדמת הספר וימצא בה את באנד כשהוא מתאר את ספרו בתורת: (1) נסיון ראשון לעקוב אחר, "ההתפתחות והאובססיות הספרותיות של עגנון". (2) סיכום של מכלול ביקורת עגנון במשך כל התפתחותה, מתוך עמידה, "על גבולות הדעת הניתנת להשגה" בשלב זה בתחום הנידון. (3) תיאור ביקורתי משוחרר מן הדעות הקדומות, המסלפות את דמות עגנון בעיני ידידים ואויבים כאחד. (4) תיאור ביקורתי, המשחרר את הנושא מ,ניאר-

היכנס לפרטורט? על-ידי הסתת הטיעון מ-אפיקו הלגטימי. אם יקשה עליך להפריך טע-נות מסוימות בתחום ביקורת הספרות, סטה מתחום זה ודון בטענות אלו על-פי משל ודוג-מה, שאינן מגוף העניין. תוכל, למשל, לדון בעניין במינוח, "צבאי", לתאר את מבקרך לא כמי שמפעיל טיעון מסויים ומסיק ממנו מס-קנות מסויימות, אלא כאיסטרטגוס שטני ומוכ-שר כל-כך — מין חניבעל של הביקורת — עד שאין לתמוה כלל על כך שספרך לא עמד בפניו. לשם תוספת צבע תוכל לתאר את המבקר גם כמי שרדיו מגולגלות בדם כיוי קצב". מתוך כך ישתמע, שלהטוטי הקרב הדימוניים של הליקויים משולח-רסן ופראי ולא חולשת ספרך, ליקוייו ופגמיו הם שגררו את הטענות הביקורתיות, שאת רושמן אתה רוצה להקנות. טכניקה כזו, כדברי באנד עצמו, "מקלה הרבה על הכתיבה... אבל אופיה המוסרי מפוקפק למדי". צריך להוסיף, שגם העילות הטאקטיות (שוב, "לשון צבאית") מוטלת בספק.

ג. כיצד מדגימים טענות וקובלות בלא ל-היכנס לפרטורט? על-ידי הסתת הטיעון מ-אפיקו הלגטימי. אם יקשה עליך להפריך טע-נות מסוימות בתחום ביקורת הספרות, סטה מתחום זה ודון בטענות אלו על-פי משל ודוג-מה, שאינן מגוף העניין. תוכל, למשל, לדון בעניין במינוח, "צבאי", לתאר את מבקרך לא כמי שמפעיל טיעון מסויים ומסיק ממנו מס-קנות מסויימות, אלא כאיסטרטגוס שטני ומוכ-שר כל-כך — מין חניבעל של הביקורת — עד שאין לתמוה כלל על כך שספרך לא עמד בפניו. לשם תוספת צבע תוכל לתאר את המבקר גם כמי שרדיו מגולגלות בדם כיוי קצב". מתוך כך ישתמע, שלהטוטי הקרב הדימוניים של הליקויים משולח-רסן ופראי ולא חולשת ספרך, ליקוייו ופגמיו הם שגררו את הטענות הביקורתיות, שאת רושמן אתה רוצה להקנות. טכניקה כזו, כדברי באנד עצמו, "מקלה הרבה על הכתיבה... אבל אופיה המוסרי מפוקפק למדי". צריך להוסיף, שגם העילות הטאקטיות (שוב, "לשון צבאית") מוטלת בספק.

ד. באנד טוען, שלא הצגתי באורח הוגן את המיגבלות המהותיות, שבהן נתקל בספרו, משום שכתבו לקהל שאינו קורא עברית. תשר-בתי היא, שבאנד עצמו לא התייחס בהגינות ובצורה תרבותית למיגבלות אלו. אילו היה עושה כן, היה אולי כותב את הספר הקטן, הצנוע והמועיל, שהתכוון מלכתחילה לכתוב (ראה הקדמתו לספרו). האם לא הבין, שאת המונוגרפיה המקיפה על עגנון, על העוסקת בגלגולי טקסטים ובחילופי נוסחאות, אפשר לכתוב אך ורק לקהל קוראי עברית? הוא רצה, כנראה, ליהנות משני השולחנות: גם לכתוב את הספר המקיף על עגנון וגם להפנות אותו לא אל הקהל המצומצם והמרוחק של קוראי-העברית, אלא לקהל הנרחב והקרב של האינטליגנציה האנגלו-אמריקנית. אין זו אשמת, שיצא קרח מכאן ומכאן.

ה. באנד טוען, שלא יכול לדון באספקטים

„חופרי הזהב“ או „אוצרו של נפוליון“ (מחזה מאת שלום עליכם. תירגם — אוריאל אופק, עיבדו — סאיר מרגלית ופיטר פריי. בימוי — פיטר פריי. מוסיקה — יחזקאל בראון. תפאורה ותלבושות — עדינה רייז).

חופרי הזהב („די גאלדגרעבער“) של שלום עליכם הוצג בזמנו בתיאטרון „הבימה“ בתרגומו ובעיבודו של י"ד ברקוביץ ובבימויו הגאוני של הרוסי אלכסנדר דיקי. המחזה המספר את סיפורה של עיירה הנסחפת בשיגעון המוני של רדיפה אחר אוצר, שלא היה ולא נברא אלא משל היה, אינו רק מהתלה ואף לא סאטירה, אלא גם טראגדיה של אנשים המבקשים את העושר במעמקי האדמה בין שלדים וקברים, בבית הקברות הישן.

תיאטרון „אהל“ בחר להציג את המחזה בתרגום ובעיבוד חדש, דבר שבמקרה זה לא היה לו, לדעתי, כל צידוק. ייתכן אמנם שסגנונו „הספרותי“ במשהו של ברקוביץ נשמע לטעמים של צופי תיאטרון מסוימים מיושן פה ושם, אבל לטעמי, דווקא סגנון „מיושן“ זה, המעניק לסיפור-המעשה הריאלי פרספקטיבה מכוח הסטרי-ליואציה, מוסיף נופך מיוחד להצגה, בחינת סיפור-אגדה רחוק ויפה. בעיבודו של ברקוביץ נשמר היסוד הטרזאגיקומי לאורך כל המחזה; „האוצר“ של ברקוביץ יש בו אתו שחוק מהול בעצב, ובצד ההיתול נשמע תמיד הדה של הטרזאגדיה העבויה. התרגום החדש, אם כי הוא שומר על עיקרי הדברים ואף נאמן מבחינות מסוימות יותר למקור היידי של שלום עליכם, חסר אותו טעם טראגיקומי המצוי בגירסת ברקוביץ.

אבל שגיאתו של התיאטרון אינה בבחירת התרגום, אלא באופי ההצגה ובטיב האינטר-פרטאציה. „חופרי הזהב“ בוים בסגנון של אופ-ריטה יהודית מיושנת, עם כל הסממנים הקיטשיים של פסבדו-פולקלור ושל „יידישקייט“ ממוסחרת. ייתכן שפסבדו-פולקלור אינו פסול כשלעצמו,

אולם פסבדו-פולקלור על דרך הקאריקאטורה הוא אוצר מפוקפק ודוחה. יש לתמוה על כך שדווקא כ"טר פריי, שהוכיח ב„עמך“ יכולת לפרוץ את מיגבלות הסגנון הפסבדו-פולקלוריסטי המיושן ולתת הצגה אמנותית מסוגנת, ואשר לזכותו יש לזקוף הרבה מן האלמנטים המודרניים בתיאטרון הישראלי, בחר הפעם דרך מוטעית.

איש הסיד היה

(ערב שירים ופזמונים חסידיים כביצוע תיאטרון „בימות“). עריכה ועיבוד — דן אלמגור, בימוי — יוסי יורעאלי, תפאורה — רני קאראוואן. הנחלה מוסיקלית — יוחנן זראי. מערכת מיועצת — שמואל הכהן אבידור, יואב אלשטיין, שלמה ניצוי. ההצגה מורכבת משירים ומסיפורים חסידיים; אין זו הצגת תיאטרון במובן המקובל, אלא ערב מזומר ומסופר, המלווה אלמנטים תיאטראליים מוסיקאליים וטוריאוגראפיים.

נראה שהבמאי והשחקנים רצו במתכוון להימנע מכל רמז של „שמאלץ“ ויידישקייט וביקשו להיגיש את הנושא החסידי בסגנון „צברי“, המשוחרר מאסוציאציות יהודיות מודגשות, ובקווים אמנתיים שאינם נוקקים למימיקה ה„יהודית“ או למאגיאירה העיירית המוכרת. על הבמה עמדו שלושה בחורים ושלוש בחורות לבושים „ישר-אלית“ עם גיטאות ביד, על רקע תפאורה ציורית — עדינה ונאיבית, במובן האמנותי המרסוגן. המוסיקה הותאמה בטעם רב, ונמנעה במתכוון משריבוט נעימות פופולאריות ומזדמרות, וכל המנגנון האמנותי הצנוע בוים בקפידה מקצועית, בנקיון ובחישוב נאמן של כל פרט וכל תנועה.

עם זאת אין להתלהב ולצאת מן הכלים. כשם שגישה פסבדו-פולקלוריסטית היא גישה פסולה, פסולה באותה מידה גישה אנטר-פולקלוריסטית. למרות שהיה זה מופע נלבב ולעתים אף מרגש ומלהיב, נשבה ממנו כל העת רוח של צינה

רואה כל רע. אדרבא, ישאף באנד לגדולות וישיג גדולות. אבל אם בשעה שמכריז המבקר על גדולות, ואף קטנות אינו נותן, שבות הכי רזותיו כבומרנג והולמות בו בעצמו — אז אין לו להתרעם אלא על עצמו.

דן מירון

הערת המערכת: בכך אנו מסיימים את הוויכוח בעניין זה.

אימפרסיוניזם“, „סובייקטיביות“ והשקפה קול-טור-היסטורית בלתי-ספרותית, והמכניס אותו לתחמו של „מחקר דקדקני“, המקפיד על „פרספקטיבה היסטורית“ ועם זאת נוקט קני-מידה אסתטיים-ספרותיים. אם אלו אינן יומרות גדולות בביקורת, כי אז אינני יודע יומרות מה הן. אלא שדברי העלבון של באנד מכוונים אל הכתובת הבלתי-יכונה. לא על יומרותיו מתחתי ביקורת. ביומרות עצמן איני